

Swindrecht Were

Heerjansdam

Hendrik-Ido-Ambacht

Zwijndrecht

Uitgave van:
Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en Historische Vereniging Zwijndrecht
Jaargang 27 nr. 1, april 2013

1877

1917

HULDEBEToon

van de

Zwijndrechtsche Burgerij

aan den Heer

RIA DE BRUÏNE

bij zijn aftreden als

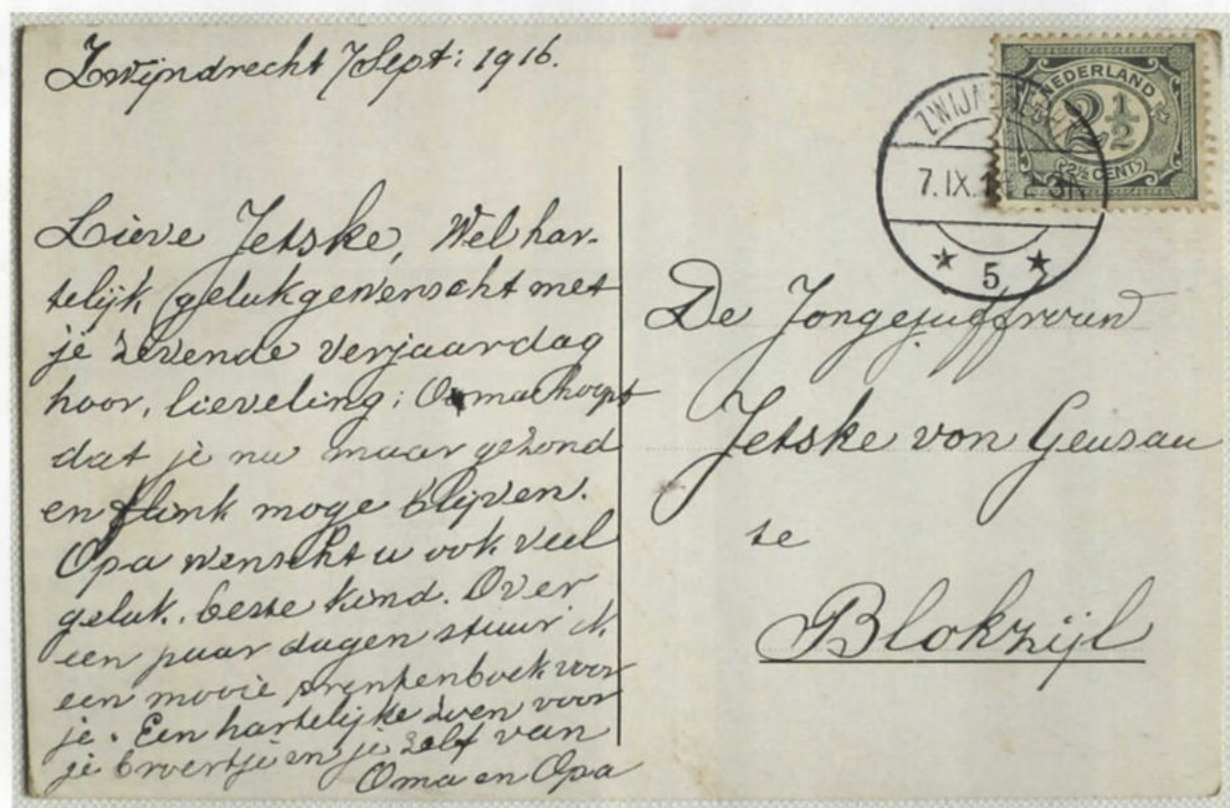
BURCEMEESTER

na 40-jarigen trouwen dienst.

Zwijndrecht. 30 April. 1917.

Inhoud

Voorwoord	2
P.J.A. de Bruïne Kees Popijus	3
Huis Vreedenborgh in de 'quade' landen van Sandelingenambacht Jacqueline Hoevenberg	20
Vreedenborgh, van hoeve tot bungalow tot Jacqueline Hoevenberg	29
Colofon	32

Achterzijde ansichtkaart verzonden door echtpaar De Bruïne aan hun kleindochter Jetske von Geusau.

Afbeeldingen

Vooromslag: het Veerplein omstreeks 1913 met X de burgemeesterswoning en XX het raadhuis. Ansichtkaart familie Oolgaardt.

Voorwoord

Voor u ligt Swindregt Were uitgave april 2013. Het zal de lezer niet ontgaan dat er bij de redactie Zwijndrecht een nieuwe naam staat. De heer Maurice de Jongh komt onze gelederen versterken als vervanger van de heer Van den Berg. Met zijn komst is de redactie weer compleet. In dit nummer wordt door Kees Popijus stilgestaan bij P.J.A. de Bruïne. Een markant persoon die 40 jaar burgemeester was in Zwijndrecht. In zijn ambtsperiode (1877 – 1917) heeft hij Zwijndrecht van een tuindersdorp de weg in doen slaan naar een industriestad. Onder zijn bezielende leiding zijn er veel veranderingen doorgevoerd. De ontwikkeling van een industrieterrein, het bouwen van de watertoren en de aanleg van het daarbij behorende leidingennet, het verbeteren van het onderwijs en het verplaatsen van het treinstation zijn hiervan enkele voorbeelden. Mevrouw Jacqueline Hoevenberg schrijft over het huis of hoeve Vreedenborgh in het volgerland van Sandelingenambacht. Zij geeft een overzicht van de geschiedenis van de hoeve vanaf de late Middeleeuwen tot het midden van de 20^e eeuw. Ook de bewoners worden genoemd en de ligging van de hoeve wordt door middel van diverse (kadastrale) kaarten nader in beeld gebracht. Mevrouw Hoevenberg gaat daarna in op de laatste ontwikkeling van de hoeve en op de noodzaak van archeologisch onderzoek daar ter plaatse. Het is een interessante locatie waarbij nog enkele vragen onbeantwoord zijn en nader onderzoek zeker de moeite waard is. Mevrouw Hoevenberg is als archeoloog werkzaam bij de gemeente Dordrecht.

Alle artikelen worden geïllustreerd met vaak nog onbekende foto's of andere illustraties en maken dat ook dit periodiek, tezamen met de geschreven tekst, weer een bijdrage levert aan de geschiedenis van de Zwijndrechtse Waard.

Wij wensen u veel leesplezier.

Namens de redactie.

Kees Popijus

P.J.A. de Bruïne.

A.P. de Bruïne-Hartog. Foto's collectie auteur.

Anna Pieterella de Bruïne-Hartog.

Pieter Johannes Albertus de Bruïne. Foto's familie De Ridder.

Inleiding

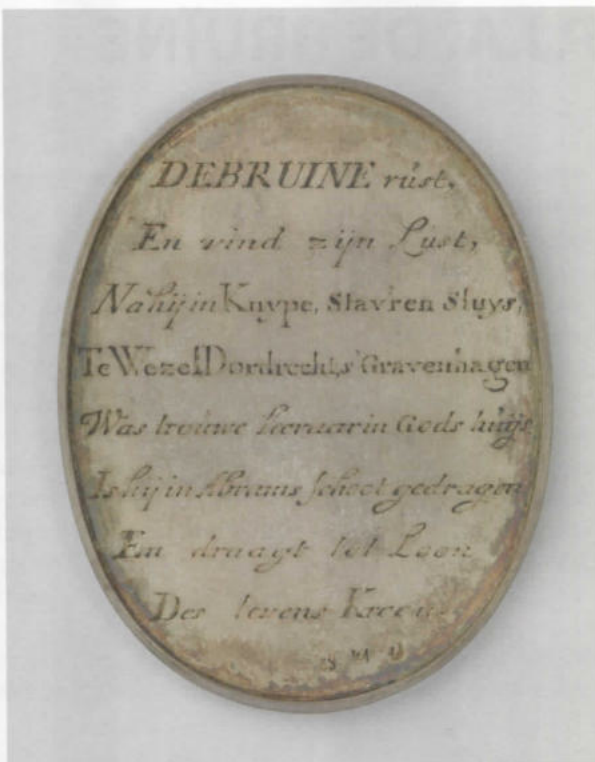
Als de heer Mark van Mens onderzoek verricht naar de ontstaansgeschiedenis van Jurgens en Van den Berg, het latere Unimills, valt hem daarbij de naam van burgemeester De Bruïne op. Met name de rol die deze gespeeld heeft in de ontwikkeling van het terrein waar de fabrieken zich vestigen. Dit terrein, Nieuw Meerdervoort genaamd, is een industrieterrein dat vlak voor 1900 ten zuiden van de spoorlijn Rotterdam-Dordrecht wordt aangelegd. Hij vindt de persoon van De Bruïne dermate intrigerend dat hij nader onderzoek naar hem gaat verrichten. In nauw overleg met Kees Popijus wordt een onderzoek gestart. De heer Van Mens richt zich vooral op de rol van de burgemeester en diens betekenis voor Zwijndrecht. Terwijl Kees Popijus zich vooral richt op de persoon en de familie De Bruïne. Beide onderzoekers besluiten om hun bevindingen te publiceren. Ieder vanuit hun eigen invalshoek.

Wie was P.J.A. de Bruïne

P.J.A. de Bruïne, voluit Pieter Johannes Albertus de Bruïne is de zoon van Jan Rudolph de Bruïne en Anna Pieterella Hartog. Hij is op 22 januari 1845 geboren te Vlissingen. Zijn vader is daar predikant. Het geslacht De Bruïne is er één van vele geleerden en gaat terug tot 1657. Op 7 augustus 1657 wordt te Balk in Friesland Johannes de Bruïne geboren. Van hem zijn geen voorouders bekend. Hij is voorbestemd om handwerker te worden. Echter, enkele vermogende inwoners van zijn geboorteplaats zien dat hij meer in zijn mars heeft. Zij stellen hem in de gelegenheid om in Franeker te gaan studeren. Op 31 januari 1682 wordt hij tot de predikdienst toegelaten¹⁾. Hij wordt in diverse plaatsen beroepen en is onder andere predikant te Dordrecht. Zijn laatste standplaats is 's Gravenhage waar hij op 4 september 1722 overlijdt. Hij is gehuwd met Elizabeth Imbregts. Uit dit huwelijk is één zoon bekend: Samuel

Overlijdenspenning Johannes de Bruine. Stamvader geslacht De Bruine. Collectie Rijksmuseum.

Keerzijde penning, 1722 door Tielman Sluyter.

Samuel Koenraad de Bruine, betovergrootvader van P.J.A. de Bruine.

*Jan Rudolf de Bruine, vader van P.J.A. de Bruïne.
Collectie Tresoar.*

Koenraad, geboren 11 april 1700. Ook hij wordt predikant en staat onder andere te Dubbeldam (1723 – 1726). Hij overlijdt op 30 maart 1748 te Amsterdam. Op zijn overlijden wordt een 'troostzang' en een treurdicht geschreven. Hij is tweemaal gehuwd en heeft uit het eerste huwelijk een dochter en uit het tweede huwelijk twee zonen en een dochter. Er komt dan een tijdelijk eind aan de ingezette lijn van het beroep van predikant. Het beroep van zoon Johannes is handelaar. Een kleinzoon, Philip Anthony, is commies te Den Haag. Er gaan twee generaties voorbij voordat er weer een De Bruine predikant wordt. Het is de achterkleinzoon Jan Rudolph, geboren 4 september 1810 te Amsterdam die te Leiden gaat studeren en predikant wordt. Hij staat te Balk, Vlissingen en Middelburg. Te Vlissingen wordt P.J.A. de Bruine geboren. Al vroeg na de geboorte van P.J.A. overlijdt zijn vader, in 1850. Van de jeugd van P.J.A. is alleen bekend dat hij op 4-jarige leeftijd een erfenis krijgt. Hij woont dan in Vlissingen en erft van mejuffrouw J.A.M. van Wijn. Omdat hij minderjarig is, wordt hij vertegenwoordigd door zijn vader. De erfenis bedraagt een vierde part van de opbrengst. Later, bij het overlijden van zijn tante Alijda Johanna Rookmaker-Nibbelink, erft hij van haar een huis in Balk. Op 21 september 1889 verkoopt hij dit huis, opbrengst fl 2500,-. Zijn moeder, Berendina Antonia Nibbelink (1809 – 1856) is geboren te Opheusden en besluit na het overlijden van haar man naar Balk te verhuizen. Hier wonen haar moeder en Alijda Johanna Nibbelink, een zuster van haar. Haar man, Dirk Wouter Rookmaker, wordt voogd over de kinderen. Lang heeft dit niet geduurd. In 1854 overlijdt Dirk. Zodoende wordt P.J.A. al op vroege leeftijd geconfronteerd met het overlijden van zijn vader, zijn voogd en kort daarop zijn moeder. Dirks vrouw hertrouwt met Jan Poppes. Hij wordt nu voogd. In 1868 wordt officieel aan Jan Poppes decharge voor zijn voogdijschap verleend. Volgens het bevolkingsregister van Balk verhuist P.J.A. in 1868 naar Sliedrecht. Hij woont dan vlakbij zijn zuster, Aleida Johanna Jacoba, en zwager Aart Groeneveldt die in Molenaarsgraaf wonen.

Zijn loopbaan

Op 28 maart 1873 solliciteert P.J.A. naar de functie van burgemeester te Hoogwoud en Opmeer. Hij woont te Molenaarsgraaf bij zijn zwager, Aart Cornelis Groeneveldt.³⁾ Deze is burgemeester van de gemeenten Molenaarsgraaf, Brandwijk en Wijngaarden. P.J.A. is kandidaat in de wis- en natuurkunde, maar heeft zich bij zijn zwager bekwaamd in de gemeenteadministratie en de daarop betrekking hebbende wetten. Ook de minister van Binnenlandse Zaken geeft een gunstig advies af, na vertrouwelijke

informatie te hebben ingewonnen. Per 9 mei 1873 wordt hij tot burgemeester en secretaris benoemd. P.J.A. was student te Leiden aan de universiteit, een vooropleiding van hem is niet bekend. Hij wordt op 27 september 1865 ingeschreven als student. Gegevens over zijn ambtsperiode in Hoogwoud en Opmeer zijn niet bekend, over Zwijndrecht des te meer. De heer Van Mens staat in zijn publicatie over de burgemeester uitgebreid stil over zijn rol als ondernemende burgemeester.

Minder bekend wellicht is dat naast de vele functies en nevenfuncties die P.J.A. bekleedde hij ook de functie van waterschout had. Dit betekent dat hij toezicht houdt op het scheepsvolk en de aanmonstering daarvan. De waterschout maakt een monsterrol op in aanwezigheid van de bemanning. Hierop staan ook de arbeidsvoorwaarden van de bemanning, zodat conflicten over het betalen van gages worden voorkomen. Alle bemanningsleden, met uitzondering van de kapitein, worden per reis aangemonsterd. De kapitein is de vertegenwoordiger van de rederij of is eigenaar van het schip. De waterschout bemoeit zich niet met het aan- of afmonsteren van de bemanning. In de Franse tijd (1795) wordt de functie afgeschaft, maar in 1813 weer in ere hersteld. Het opmaken van de monsterrol en het toezicht houden wordt dan weer een taak van de waterschout.²⁾

*Zwijndrecht, Versierd Roodhuis en Burgemeesterswoning.
(2 Sept 1902).*

Op 2 September 1902 is er groot feest in het dorp. P.J.A. is 25 jaar burgemeester. Dit mag niet ongemerkt voorbij gaan. Het Raadhuis en de burgemeesterswoning worden versierd. De burgemeester wordt toegesproken en –gezongen en er is een optocht door het dorp. Vijf jaar later (1907) wordt P.J.A. officieel benoemd tot Ridder in de Orde van de

De burgemeester wordt gehuldigd. Foto collectie auteur.

Nederlandse Leeuw. In het KB wordt gemeld: P.J.A. de Bruijne, voorzitter Nederlands Landbouwcomité, Zwijndrecht. De functie van gemeente secretaris wordt in 1909 overgedragen aan W.J. v.d. Veen. Hij is hiermee de eerste secretaris van de gemeente. In 1917 neemt P.J.A. ontslag. Hij is in Zwijndrecht (bijna) 40 jaar burgemeester geweest, in totaal is hij 44 jaar burgemeester geweest, zeker een record.

P.J.A. en zijn woningen

Als P.J.A. in 1877 naar Zwijndrecht komt is er nog geen 'burgemeesterswoning'. Zijn voorganger, burgemeester Brouwer, huurde een woning en ook P.J.A. moet een woning huren. Vreemd genoeg doet hij dat niet in de nabijheid van het gemeentehuis aan het Veerplein. Bij de aangifte van de geboorte van zijn zoon wordt als woning B 88 opgegeven. Dit pand wordt later Ringdijk 86. Bij de aangifte van zijn dochter Antonia Berendina (1889) woont hij op B

220 later Rotterdamseweg (Langeweg) 75.⁴⁾ In 1893 komt er een pand te koop aan het Veerplein. In januari 1894 koopt P.J.A. de woning getekend A 4. Deze woning wordt bekend als de burgemeesterswoning aan het Veerplein.

Na de nodige toespraken de overhandiging van een kleinnood. Foto collectie auteur.

*Omgeving Ringdijk B88, later Ringdijk 86.
Foto collectie auteur.*

*Langeweg B 220, later Rotterdamseweg 75.
Foto collectie auteur.*

*Links De woning aan het Veerplein.
Ansichtkaart collectie auteur.*

Interieur woning Veerplein. Foto's collectie auteur.

De gemeente wordt geen eigenaar, hij koopt de woning op persoonlijke titel. Pas in 1916 koopt de gemeente de woning met als adres Veerplein 5. Hij kocht de woning voor fl 3770,- en verkoopt de woning voor fl 12.840,-. Als hij de woning verkoopt woont hij al in Dordrecht in zijn nieuwe woning, Nieuwstraat 67 en 67A. Deze woningen worden door hem samengevoegd tot één woning. Lang heeft hij hier niet gewoond, in 1919 overlijdt hij op 74-jarige leeftijd. Zijn erfgenamen verkopen de woning en zijn vrouw verhuist naar Geldermalsen.

Eerbetoon

Bij de aanleg van de Burgemeester de Bruiñelaan wordt besloten om de laan niet alleen naar de burgemeester te vernoemen, maar hem ook te eren door op de hoek van de laan en de Rotterdamseweg een monument te plaatsen. Het voorstel voor de naamgeving van de laan komt van de heer Bloembergen. Het monument wordt aangeboden aan de scheidende burgemeester. In 1918 wordt de gemeente eigenaar van het monument na verkregen toestemming van de commissie, die het afscheid rond P.J.A. regelde, en van de oud burgemeester zelf. In 1947 wordt besloten het monument te verplaatsen en aan te passen. Reden hiervoor is dat het monument werd aangereken en het voetstuk onherstelbaar beschadigd werd. Door de toename van het verkeer moet het monument verplaatst worden naar een meer verkeersluwe plaats. Tevens wordt het monument aangepast. Het voetstuk komt te vervallen, de lamp wordt aangepast en de inscriptie komt op een andere plaats. Het monument komt op de kruising van de laan met de Julianastraat en Prins Bernhardstraat te staan.

Het eerste monument. Foto collectie auteur.

25 december 1906, het gezin De Bruïne. Staand van links naar rechts: A.H.A.C. de Bruïne, haar man jhr. G. von Geusau, A.B. de Bruïne en M.M. de Bruïne. Zittend van links naar rechts P.J.A. de Bruïne, staand naast hem kleindochter A.M. Ankersmit, A.P. de Bruïne-Hartog en schoonzoon L.A.M. Ankersmit. Foto familie De Ridder.

P.J.A. en zijn gezin

Pieter Johannes Albertus de Bruïne trouwt op 27 juli 1874 te Sliedrecht met Anna Pieterella Hartog. Zij is 21 jaar en dochter van Willem Adrianus Hartog en Jacoba Visser.

Na zijn benoeming te Hoogwoud en Opmeer (1873) verhuizen zij naar Hoogwoud. Daar wordt op 25 juli 1875 hun eerste kind geboren: Maria Mathilda. Als P.J.A. te Zwijndrecht wordt benoemd, verhuist het gezin naar Zwijndrecht. Daar worden hun overige 4 kinderen geboren. Respectievelijk: Jan Rudolf, 16 april 1878, Jacoba Anthonie Gerarda, 20 februari 1880, Aleida Hendrica Adriana Cornelia, 18 juni 1881 en Antonia Berendina, 2 mei 1889. Maria Mathilda, roepnaam Mies, trouwt op 27 augustus 1902 te Zwijndrecht met Lucas Anne Maria Ankersmit. Hij is van beroep civiel ingenieur en woont te Utrecht. Jacoba Antonia Gerarda trouwt op 2 november 1904 te Zwijndrecht met Dirk Vetten, van beroep koopman. Zij zullen kort daarop emigreren naar Zuid-Afrika. Aleida Henrica Adriana Cornelia trouwt op 28 mei 1906 te Zwijndrecht met jonkheer Gillis von Geusau. Hij is burgemeester te Blokzijl. Na hun trouwen gaan zij daar wonen. Zoon Jan Rudolf emigreert met zijn zus en zwager naar Zuid-Afrika al-

waar hij trouwt met Maria Margrietha van der Walt. Antiona Berendina trouwt op 27 augustus 1913 te Zwijndrecht met Izaäk van Zanten, ambtenaar bij koloniën te 's Gravenhage.

Gegoochel met puntjes

Is de achternaam nu de Bruïne of De Bruïne? Als in 1997 onderzoek wordt verricht naar de watertoren in Zwijndrecht in verband met zijn 100-jarig bestaan ontdekt Kees Popijus een inconsequentie in de schrijfwijze van de achternaam. Op de inschrijving in het geboorteregister van Vlissingen wordt de achternaam als De Bruïne geschreven, dus zonder puntjes op de i. In Zwijndrecht wordt alom aangenomen dat de naam met puntjes op de i wordt geschreven. Hij trekt de conclusie dat er geen puntjes geschreven dienen te worden. De toenmalige burgemeester van Zwijndrecht, de heer D. Corporaal, trekt dit in twijfel. Hij geeft opdracht om de bevindingen te toetsen. Ook dit onderzoek geeft aan: geen puntjes. Waarom De Bruïne het wel is gaan doen blijft gissen. Hij was echter niet de enige die deze aanpassing ging toepassen. Uit stamboomonderzoek blijkt dat de voorvaders van P.J.A. de naam zonder puntjes schreven. Wel is opvallend dat er een duidelijke

28 mei 1906, huwelijk A.H.A.C. de Bruïne en jhr. G. van Geusau te Zwijndrecht. Foto familie De Ridder.

Het echtpaar De Bruïne op latere leeftijd in hun pand te Dordrecht. Foto collectie auteur.

trend waarneembaar is in het gebruik. Zodra de sociale status van de persoon enig aanzien geniet stapt men over op het schrijven van de naam met puntjes. Een enkeling past de 'truc' toe door bij de aangifte van een geboorte de achternaam van de geborene met puntjes in te laten schrijven. Voorbeeld hiervan is Pierre Janne Henri de Bruïne.

Een ander past de achternaam aan door er een dubbele naam van te maken. Voorbeeld hiervan is Jan Rudolf Slotemaker de Bruïne. Deze achternaam wordt officieel bij KB vastgesteld. Soms gaat het ook mis en komen de (klein)kinderen er achter dat de toevoeging niet legaal is en laten zij de toevoeging vervallen. Hoe nu met P.J.A., onze burgemeester? Hij is niet consequent. Hij schrijft zelf zijn naam met de puntjes, maar past dit niet toe op de naam van zijn kinderen. Zij allen staan in het geboorteregister ingeschreven als De Bruïne. Opvallend detail hierbij is dat hij geen ambtenaar van de burgerlijke stand van Zwijndrecht is en zodoende 'afhankelijk' is van een derde, de heer P. Los Azn. ambtenaar van de burgerlijke stand. Maar P.J.A. maakt een uitzondering als zijn dochter Aleida Henrica Adriana Cornelia trouwt. Hij schrijft dan eigenhandig een geboortebewijs uit met de puntjes! Zijn zoon Jan Rudolf emigreert naar Zuid-Afrika en heeft de Zuid-Afrikaanse nationaliteit aangenomen onder de naam De Bruïne. Ook ondertekent hij de naturalisatie met De Bruïne. Zijn zoon Pieter Johannes Albertus, vernoemd naar zijn grootvader, tekent eveneens weer met puntjes. Wanneer P.J.A. de puntjes is gaan schrijven is niet geheel duidelijk. Bij zijn benoeming, in 1877, en zijn herbenoeming, in 1887, legt hij de eed van zuivering af. Bij deze gelegenheid wordt de naam zonder puntjes geschreven. Bij de aangifte van zijn jongste dochter, Antonia Berendina op 2 mei 1889, tekent hij met de puntjes. Hij heeft geen officiële toestemming gekregen om de naam aan te passen. Indien dit het geval was geweest had dit op zijn geboorteakte aangetekend moeten worden. Dit is niet gebeurd, zie bijlage 3. Het is niet bekend of hij een aanvraag heeft ingediend. In 1852 tekent Adriaan Henricus de Bruïne met de puntjes op de i.⁵⁾ Hij is de eerste die van de puntjes gebruik maakt.

Zuid-Afrika

Omstreeks 1887 emigreert A.K.M. Hartog met zijn gezin naar Zuid-Afrika. Oorspronkelijk komt hij uit Sliedrecht en is getrouwd met W. Lipjes. Hij is een zwager van P.J.A.. In hoeverre dit invloed heeft gehad op P.J.A. en zijn gezin is niet meer te achterhalen. Echter, omstreeks 1904 emigreren twee kinderen van P.J.A., te weten zijn zoon Jan Rudolf en zijn dochter Jacoba Anthonie Gerarda met haar man Dirk Vetten, eveneens naar Zuid-Afrika. Zij vestigen zich

daar permanent en verkrijgen na verloop van tijd de Zuid-Afrikaanse nationaliteit. Jan Rudolf treedt daar in het huwelijk met M.M.J. van der Walt. Onze burgemeester heeft minimaal éénmaal zijn kinderen daar bezocht. Later zal zijn echtgenote eveneens haar (klein)kinderen daar bezoeken. De burgemeester spant zich in 'voor herleving van de Hollandse taal in Afrika'. Ook heeft hij zitting in diverse commissies die zich inspannen voor de 'boeren' van Zuid-Afrika. Velen van hen hebben Nederlandse (voor)ouders.

Op deze foto, die ons uit Kaapstad werd toegezonden, zijn vier mannen bijeen, die zeer veel verricht hebben tot de herleving van de Hollandse taal in de Kaapkolonie van Zuid-Afrika. — Boven links: de heer Fouché, schoolhoofd te Riebeeck, journalist en schrijver van leesboeken; op den voorgrond, links: de heer De Bruine, burgemeester van Zwijndrecht, die tijdelijk in Zuid-Afrika vertoefde en door zijn tactvol optreden veel heeft bijgedragen om de banden, die ons met de Afrikaanders verbinden, nauwer aan te halen. — Rechts boven: de heer Esselink, hoofd eener school te Wijnberg en schrijver; rechts onder: de heer Van Rijn, onderwijzer in de Nederl. taal aan het Z.-A. Gymnasium te Kaapstad en vervaardiger van eenespraakskunst, terwijl de beide kinderen behooren aan Jhr. Gokkenga, die sedert eenige maanden in laatstgenoemde stad verblijf houdt.

Foto genomen tijdens zijn bezoek aan Zuid-Afrika.

Bron de prins.

P.J.A. en zijn betekenis voor Zwijndrecht

Bij zijn aanstelling in 1877 telt Zwijndrecht 3300 inwoners. Al kort na zijn aanstelling geeft hij er blijk van sociaal betrokken te zijn bij 'zijn' gemeente en haar inwoners. Hem valt het drankmisbruik op en de beperking van scholing. Er is één openbare lagere school met ruim 500 leerlingen. Besloten wordt tot de bouw van twee scholen. In 1880 worden deze feestelijk geopend en in gebruik genomen.

De zelfstandige gemeenten Groote Lindt en Kijfhoek worden in 1881 bij Zwijndrecht gevoegd. Het totaal inwoneraantal is dan 4462.

Een nieuw Armenbestuur was sinds 1855 ingesteld. Hoewel het niet een instantie was die formeel onder het bestuur van de gemeente viel, was het de praktijk van wel. Gelden werden vooral verkregen vanuit de gemeente in de vorm van subsidie. Hierdoor was de zelfstandigheid van de instelling wel in naam aanwezig maar verder niet. In 1877 komt hier een eind aan. B en W krijgen opdracht de armen-

zorg rechtstreeks te behartigen. In 1890 wordt, na een uitspraak van de Hoge Raad, besloten om één en ander formeler te gaan behartigen. Er wordt een Burgerlijk Armenbestuur in het leven geroepen. Zij gaat de algemene administratie voeren van de vijf vroegere gemeenten. Het startkapitaal wordt gevormd door een legaat van J. van Sandelingen. Er komt een Raadsbesluit en er wordt een bestuur gevormd onder voorzitterschap van de burgemeester. Naast deze hulp van overheidswege is er de hulp vanuit de diaconie van de kerken en van de vereniging Hulpbetoon.

Station Zwijndrecht

Het nieuwe station. Ansichtkaart collectie auteur.

'22 januari 1892, Lieb Zwijndrecht mag ruhig sein! Zoud U als variant op de 'Nacht am Rhein' den Burgemeester en dier Raad kunnen seinen. De minister heeft heden conform het advies van den Raad (behoud van het gebouw aan de voet der helling en gebruik daarvan als woning) beslist'. Met dit schrijven komt er een eind aan de lange procedure om het station van de locatie Pieterman verplaatst te krijgen naar de locatie nabij de spoorbrug in de gemeente, op de plaats waar al een halte gevestigd was. Alom wordt de burgemeester geroemd om zijn standvastigheid in deze lang lopende procedure. Het duurt nog tot 8 maart 1895 voordat het station in de dienstregeling wordt opgenomen en voor verkeer wordt opengesteld. Echter, met het in gebruik nemen van het station is nog niet aan de wens voldaan voor een raccordementsbedrijf.⁶⁾ Vanaf 1891 zijn er al plannen om een spoorverbinding tot stand te brengen voor de bedrijven die zich gaan vestigen op het nieuwe industrieterrein. Het terrein is buitendijks gelegen en door de gemeente in 1890 aangekocht. Na te zijn opgehoogd wordt er een haven met kade aangelegd. Het betreft hier het terrein Nieuw Meerdervoort, direct ten zuiden naast de spoorbrug Zwijndrecht-Dordrecht gelegen. Als eerste bedrijf vestigt zich daar in 1895 de Internationale Guano en Superphosphaat-Werken Zwijndrecht. In de volksmond beter bekend als de Guanofabriek.

*Het terrein Nieuw Meerdervoort wordt ontwikkeld.
Foto collectie auteur.*

Voor de verdere ontwikkeling van het terrein is een spoorverbinding van groot economisch belang. De vergunning voor de aanleg wordt op 3 juni 1896 verleend en aannemer Bos zal de werkzaamheden uitvoeren. Op 9 februari 1897 is het werk gereed en de lijn wordt korte tijd later in gebruik genomen. Nog tijdens de aanleg wordt al geconstateerd dat de lijn langer moet worden. Het zal tot na 1900 duren voor het plan ten uitvoer wordt gebracht.

Het raccordementsterrein, in de volksmond Het Dok genaamd. Foto collectie auteur.

Het Dok, vol in gebruik. Foto collectie auteur.

Het is een drukke tijd voor de burgemeester zo rond de eeuwwisseling. In 1891 wordt besloten om de bestaande gasfabriek over te nemen van de heer

P.H. van Drooge. Hij ontvangt hiervoor een jaarlijkse uitkering die in 1898 wordt afgekocht. De fabriek is echter verouderd en al kort na de overname moeten er vernieuwingen en reconstructies doorgevoerd worden.

In dezelfde periode wordt besloten om Zwijndrecht van waterleiding te voorzien. De situatie rond het drinkwater uit de rivier, sloot of de Waal wordt onhoudbaar. De kwaliteit loopt terug. Besloten wordt grond te kopen en daarop een watertoren te bouwen. Het oog valt op een buitendijksterrein nabij molen Welgelegen. Het is een stuk grond naast de

*Interieur gasfabriek, omstreeks 1910. Links de heer Van Dijk.
Foto collectie auteur.*

Gezicht op de gasfabriek met op de achtergrond molen 'Landzicht'. Foto collectie auteur.

Oostkeetshaven met een buiten genaamd 'de Hermitage' erop. Na de nodige voorbereidingen wordt in 1898 de watertoren opgeleverd en kunnen Zwijndrecht en de Groote Lindt van drinkwater voorzien worden. Aanvankelijk neemt ook Hendrik-Ido-Ambacht deel aan het project. Deze gemeente besluit om zelf een watertoren te bouwen. Het bestaande leidingennet wordt in 1911 van Zwijndrecht overgenomen.

Met de ontwikkeling van het bedrijventerrein Nieuw Meerdervoort vestigen zich er meer fabrieken en zijn er meer fabrieksarbeiders nodig. Velen komen van buitenaf. Hierdoor ontstaat er vraag naar woningen. In 1902 koopt de gemeente de landerijen van de oude hofstede Meerdervoort van de eigenaar G.F. Sichel op. Toch zal het nog vele jaren duren alvorens er gebouwd kan worden. In 1912 worden twee woningbouwverenigingen opgericht, te weten:

*De watertoren naast de Oostkeetshaven.
Foto collectie auteur.*

De Ringdijk ter hoogte van de Hermitage, het gebouw links op de foto. Deel ansichtkaart collectie auteur.

De Christelijk Nationale Werkmansbond afdeling Zwijndrecht en Bouwvereniging Zwijndrecht. Kort daarop vestigen zich Jurgens en Van den Bergh op het industrieterrein. In 1913 wordt een start gemaakt met de bouw van de eerste woningen aan de Da Costastraat. Enkele jaren later (1917) volgt de bouw van de wijk Meerdervoort op het terrein van de voormalige hofstede Meerdervoort.

Veiling

In 1902 wordt Tuindersvereniging 'Zwijndrechts Belang' opgericht. Tot dan toe gingen de tuinders zelf met hun producten naar de markt. Dat wil zeggen, ze brachten hun producten naar Dordrecht of naar Rotterdam. Er was geen sprake van enige vorm van samenwerking. De tuinders zijn afhankelijk van de hun aangeboden prijs. Veel inkopers maken hier handig gebruik van. De plaatselijke zaadhandelaren gaan zich ook toeleggen op de export van tuinbouwproducten. Doordat er geen onderlinge samenwerking is, is het voor de tuinder moeilijk om vast te stellen of de geboden prijs de juiste is. Een vorm van samenwerken is geboden. Burgemeester De Bruine spant zich in om tot deze samenwerking te komen. Op enkele plaatsen in het land werd dit al gedaan. De burgemeester weet zich verzekerd van de hulp van de heer C.H. Claassen een Rijkstuinbouwleraar uit Boskoop. Uiteindelijk wordt er een vergadering belegd en komt het tot de oprichting van de tuindersver-

*De veiling op het Zomerlust, nog voor er een gebouw is.
Foto collectie auteur.*

eniging. De burgemeester wordt tot erevoorzitter benoemd. Niet lang daarna, in 1903, wordt tevens een veiling opgericht. De veilingen worden gehouden op het Zomerlust. In hetzelfde jaar koopt de vereniging een houten directiekeet en wordt door het gemeentebestuur vlakbij de gemeentelijke laad- en losplaats een plaats voor deze keet aangeboden. In 1904 komt het tot een splitsing en wordt een tweede vereniging opgericht onder de naam 'De Volharding'. Ook zij gaan veilen. Het Veerplein wordt hun veilingterrein. Deze splitsing is niet in het voordeel van de tuinders. Na de nodige inspanningen van de burgemeester en beide besturen komt men overeen om tot één veiling te komen. In 1906 is het Zwijndrechts Veiling-comité een feit. Beide tuindersverenigingen blijven nog wel bestaan. In 1908 komt hier een einde aan. De nieuwe tuindersvereniging krijgt de naam 'De Eendracht'

Het houten veilinggebouw langs de rivier bij Zomerlust.

Foto collectie auteur.

De veiling op het Veerplein. Rechts staan enkele bestuursleden, vnl: Jac. van Namen sr., Pl. Zoutewelle, G.C. de Waard, Ant. de Klerk en 6e Arn. v.d. Ven. Foto collectie auteur.

Proeftuin

Op 22 februari 1909 wordt de 'Proeftuin voor Zwijndrecht en Omstreken' opgericht. Bij de pas opgerichte plaatselijk Boerenleenbank wordt een bedrag van fl 4000,- geleend. De gemeente staat voor dit bedrag borg. Het initiatief tot het oprichten van de proeftuin kwam onder andere van de burgemeester. Hij stelde, samen met de heer Claassen, alles in het werk om te komen tot oprichting van de proeftuin. In de raad van toezicht wordt de burgemeester tot voorzitter benoemd.

1 Juni 1910, officiële opening van de proeftuin. Op de foto staat onder andere burgmeester De Bruïne.

Foto collectie auteur.

RTM te Zwijndrecht

1 Oktober 1904. De Tramlijn Middelhoek-Zwijndrecht wordt officieel in gebruik genomen. In 1901 heeft de RTM officieel de concessie gekregen voor de aanleg van de tramlijn. Voorafgaande aan deze concessie zijn de nodige bezwaarschriften ingediend. Zowel mondeling als schriftelijk. Op verzoek van de gemeente Dordrecht wordt het eindpunt van de lijn bepaald op het Veerplein. Ter hoogte van de halte Nieuwe Huizen wordt een wissel geplaatst. Hierdoor

*Het eindpunt van de lijn bij het Veerplein.
Foto collectie auteur.*

is het mogelijk om een klein zijspoor aan te leggen waar, tijdelijk, wagons gerangeerd kunnen worden. Een ander belangrijk punt wordt de remise, gelegen tussen de Kerkstraat en de Rotterdamseweg. Vooral de industrie en tuinbouw maken veel gebruik van de lijn. Bekend of berucht zijn de wagons geladen met mest, die soms het gehele weekend gerangeerd staan bij de halte Nieuwe Huizen.

*De remise, tussen de Kerkstraat en de Rotterdamseweg.
Foto collectie auteur.*

Het zijn stormachtige ontwikkelingen rond de eeuwwisseling 1800 – 1900. De gemeente verandert van een tuindersdorp in een gemeente met industrie. Niet altijd is even duidelijk welke rol de burge-

meester hierin gespeeld heeft. Soms, bij de aan- en verkoop van gronden, is het duidelijk. Soms is het minder duidelijk. Hij is sociaal zeer betrokken bij de ontwikkeling van 'zijn' gemeente. Hij neemt bijvoorbeeld het initiatief om het terrein Nieuw Meerdervoort te ontwikkelen en bedrijven daar te vestigen. Het is vrijwel ondenkbaar dat hij op de achtergrond geen (belangrijke) rol gespeeld heeft bij de soms ingrijpende veranderingen.

De vraag of P.J.A. zich ten koste van de gemeenschap heeft verrijkt, is in het verleden gesteld. Gesuggereerd werd dat dit het geval zou kunnen zijn. De heer Van Mens zet in zijn boek uiteen dat dit niet het geval is. In hoeverre hij hierin gelijk heeft is moeilijk aan te geven. Koopt de burgemeester voor zichzelf en verkoopt hij dan met winst aan de gemeente door? Deze vraag doet zich met name voor bij de aan- en verkoop rond het terrein 'de Hermitage', waar later de watertoren gebouwd is. Volgens het onderzoek van de heer Van Mens is er hier geen sprake van dat de burgemeester met winst doorverkoop. Uit zijn opgaven voor de hoofdelijke omslag blijkt dit ook niet. Zie bijlage 1 De grote toename in zijn vermogen (1914 - 1917) is te verklaren doordat hij aandelen had in de Guanofabriek en op deze aandelen dividend werd uitbetaald. Het aankopen kan er ook op duiden dat hij heeft willen voorkomen dat er anders gespeculeerd zou (gaan) worden. In 1908 geeft hij in een memorandum op de gemeente begroting 1908 hierop een toelichting. In een uitgebreid overzicht zet hij uiteen hoe het geld is besteed, waaraan en dat het geld weer geheel of zelfs met winst is terug verdiend. Hij had dit al in 1907 gedaan bij de begrotingsbehandeling, maar er was de vraag gekomen om een en ander in drukvorm te laten verschijnen zoals hij al eerder had gedaan.

Het geslacht De Bruine/Bruïne

Het gaat te ver om een volledige stamreeks in dit artikel te plaatsen. Echter, om enige duidelijkheid te geven in de familiegeschiedenis en -relatie is een kort overzicht op zijn plaats. Zie hiervoor de bijlage 2.

Verloren gewaand en teruggevonden

'Geldermalsen, 7 juni 1932. Aan de Raad der Gemeente Zwijndrecht' luidt het briefhoofd van een brief geschreven door douairière C. Valckenier von Geusau-de Bruïne. Zij is de dochter van P.J.A.. In de brief verwijst zij naar de nieuwbouw van het Raadhuis en biedt zij een portret van Koning Willem I op een tegeltableau aan. Het tableau is volgens het schrijven afkomstig uit het huis Meerdervoort. De Raad besluit niet tot aankoop over te gaan. Na der onderzoek door Marcel Deelen doet vermoeden

*Het verloren gewaande tableau.
Eigendom familie De Ridder.*

dat er een soortgelijk tableau bestaat in het oudste huis van Dordrecht, het Zeepaard in de Wijnstraat. Het zit daar ingebouwd in de schouw op de begane grond.

Na het nodige speurwerk kwam de auteur in contact met nabestaanden van de burgemeester. En wat blijkt, het bewuste tableau is nog in familiebezit. Het vertoont grote gelijkenis met het tableau in het Zeepaard. Rest nog de vraag of het daadwerkelijk ooit tot de inventaris van het huis Meerdervoort heeft behoord. Echter, wie twijfelt er aan de woorden van de dochter van de eigenaar?

Tot slot

Was de burgemeester ijdel? Een zekere vorm van ijdelheid valt zeker niet te ontkennen. Het aanpassen van zijn naam, het gebruik van een heraldisch 'familie' wapen als dijkgraaf ⁷⁾ en het eigenhandig plaatsen van de puntjes op het uittreksel uit het geboorteregister bij het huwelijk van zijn dochter doet dit vermoeden. Desondanks kan niet ontkend worden dat hij voor de gemeente Zwijndrecht een belangrijk persoon geweest is. Dus toch maar P.J.A. de Bruïne schrijven. In de jaren '90 van de vorige eeuw wordt de gemeente Zwijndrecht benaderd door de gemeente Dordrecht. Het graf van burgemeester De Bruïne zal worden geruimd. De vraag is of de gemeente interesse heeft en wat te doen. Deze vraag komt bij de heer Van Buschbach, medewerker oud archief van de gemeente. Hij tracht contact op te nemen met nakomelingen van P.J.A. maar dit lukt niet. In overleg met Kees Popijus en mevrouw Eefje Slobbe-Vogel, als voorzitter van het MOZ, wordt voorgesteld om de zerk te plaatsen op de algemene begraafplaats aan de Jeroen Boschlaan te Zwijndrecht. Er zijn daar meer graven van oud burgemeesters en men is van mening dat deze zerk er zeker bij hoort. Aldus wordt besloten zodat P.J.A. de Bruïne, zij het symbolisch, weer terug is in de gemeente waar hij 40 jaar lang burgemeester was.

Met dank aan de familie De Ridder, nakomelingen van P.J.A. de Bruïne voor het ter beschikking stellen van foto's en het verstrekken van informatie. En mevrouw Agterberg, medewerkster informatieverstrekking Tresoar, zie bronnen.

*Het graf te Dordrecht, helaas is bij de verplaatsing naar Zwijndrecht alleen de zerk verplaatst niet het hekwerk eromheen.
Foto collectie auteur.*

Bijlagen:

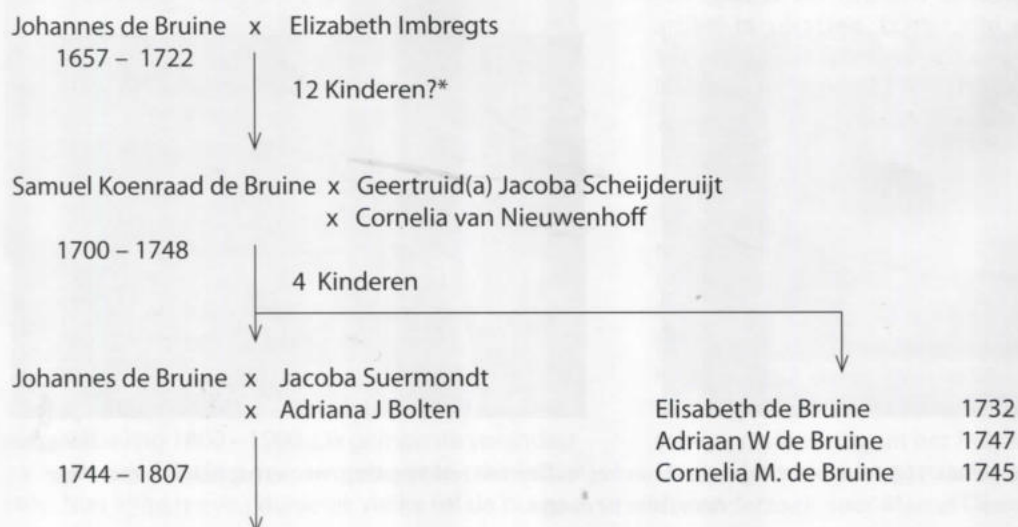
Bijlage 1

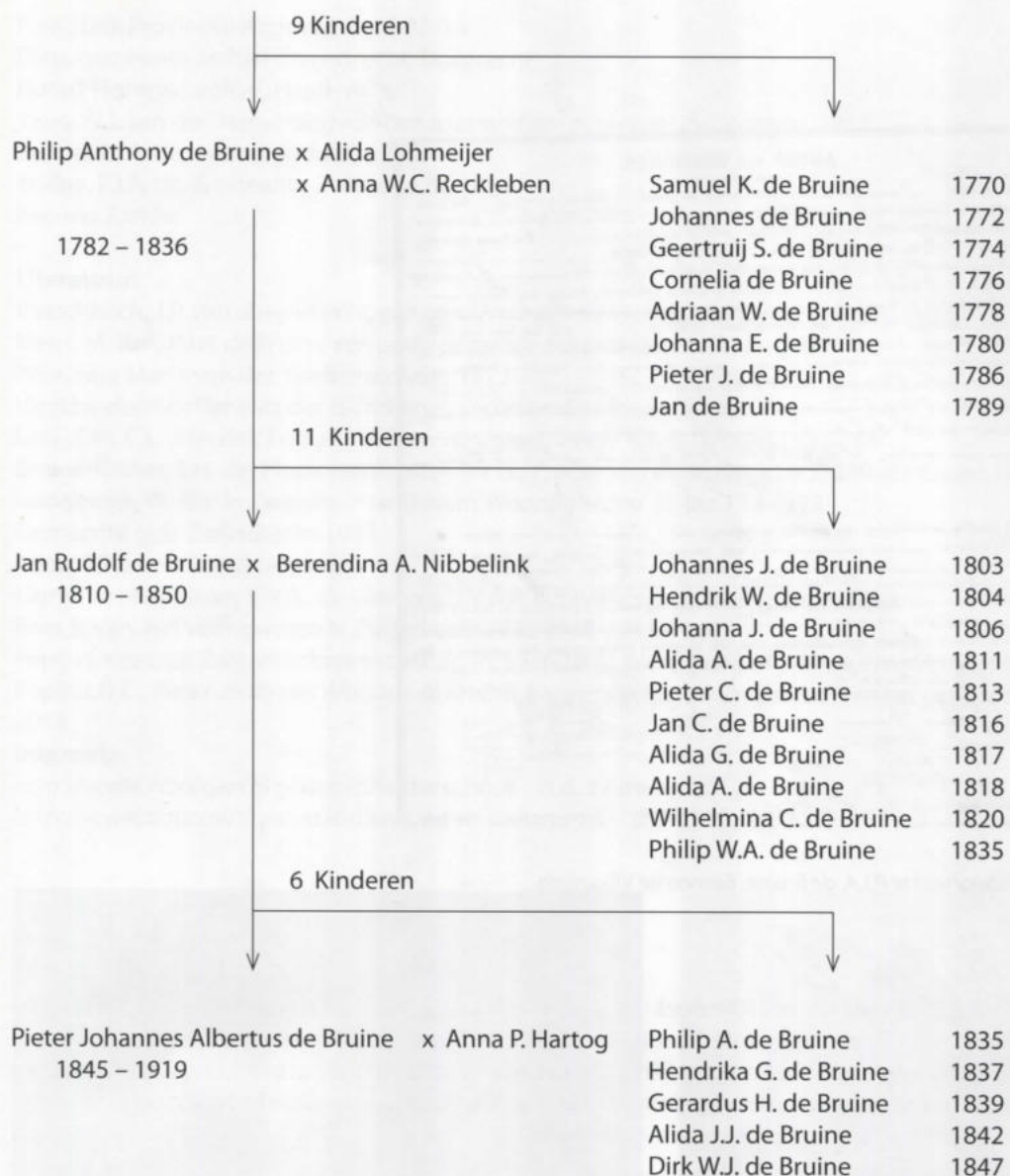
Inkomenssamenstelling volgens opgave hoofdelijke omslag van P.J.A.

Jaar	groep	gemiddeld	belastbaar
1882	8	2400	2000
1883	8	2400	2000
1884	9	2850	2450
1885	9	2850	2450
1887	12	4600	4200
1888	12	4600	4200
1889	12	4600	4200
1890	12	4600	4200
1891	12	4600	4200
1892	12	4600	4200
1893	12	4600	4200
1894	12	4600	4200
1895	12	4600	4200
1896	12	4600	4200
1898	13	5500	5100
1899	12	4600	4200
1901	18	5150	4750
1902	17	4650	4250
1904	17	4650	4250
1905	17	4650	4250
1909	20	6300	5900
1913	18	5150	4750
1914	21	6950	6550
1915	21	6950	6550
1917	31	24500	24100

Toelichting: de kolom groep geeft aan in welke belastinggroep de persoon is ingedeeld. Gemiddeld is het bijbehorende inkomen op gemiddelde basis. Belastbaar is dat deel waar belasting over betaald wordt.

Bijlage 2

Opmerking:

Hendrika G. de Bruine huwt met Nicolaas A.C. de Bruine. Hun zoon Jan R. Slotemaker besluit om zijn achternaam officieel te laten veranderen in Jan R. Slotemaker de Bruïne.

* Johannes gaat op 13 november 1686 in ondertrouw met de dan 18-jarige Elizabeth Imbregts. Volgens de gegevens van E.H. de Bruïne-Räther zijn er dan al minimaal twee kinderen geboren.

[illegible]

Geboorteakte P.J.A. de Bruine. Gemeente Vlissingen.

Noten:

- 1) A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden. Deel 2. Derde en vierde stuk*. J.J. van Brederode, Haarlem 1855 Opmerking auteur: een naamlijst met Friese predikanten geeft echter aan dat er al voor zijn geboorte (1657) tenminste één predikant bekend is met de achternaam De Bruine. Een familierelatie met Johannes is niet vastgesteld. Het doopboek van de gemeente Balk gaat niet verder terug dan 1662 zodat een doopaangifte niet te vinden is.
- 2) Maritiem Museum Rotterdam
- 3) Sollicitatiebrief dd 28 maart 1873
- 4) Omzetting der huisnummers volgens register 1916
- 5) Zie ook literatuur Proeve van
- 6) Een raccordement is een spoorweg, die niet bestemd is voor openbaar vervoer van personen of goederen en die aansluit op de openbare spoorweg. Op een raccordement kan o.a. voorkomen: een spooraansluiting – deze is aangelegd ten bate van een bedrijf om dit bedrijf aan te sluiten op het spoorwegnet.
- 7) Hij is de enige dijkgraaf die bij zijn afscheid een glas schenkt met daarop gegraveerd zijn familiewapen. Hij doorbreekt hiermee een traditie.

Bronnen en literatuur:

Bronnen:

Zijlstra, Samme, *Het geleerde Friesland*, studenten ca. 1380-1650

Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme.

Croese Gzn, Hendrik, *Kerkelijk Register der predikanten enz te Amsterdam*, 1778

Aa, A.J. van der, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, 1855

Gemeente archief Vlissingen

Tresoar, Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum, Leeuwarden

Free State Provincial Archives, Zuid-Afrika
 Diep, gemeente archief Zwijndrecht, Dordrecht
 Noord-Hollandsarchief, Haarlem
 Veen, W.J. van der, *Het verslag van den toestand der gemeente Zwijndrecht*, 1911
 Bruïne, P.J.A. de, memorandum, 1908
 Bruïne, P.J.A. de, *Gemeente Zwijndrecht*, 1889
 Zeeuws Archief

Literatuur:

Busschbach, J.P. van, *Zwijndrecht, een groeiende gemeenschap*, 1997, niet gepubliceerd.
 Mens, M. van, *P.J.A. de Bruïne, een ondernemende burgemeester*, 2013
 Wilp, Sara Maria van der, *Gedichten van*, 1772
 Verscheidene oeffenaars der dichtkunst, *Dichtkundige lauwerbladen*
 Leer, Drs. C.L., van der, Popijus, H.C. en Wouda, B. *Trotse Toren Trilogie*, 1997
 Bruïne-Räther, E.H. de, Ploos van Amstel, Jhr.G., *Proeve van Genealogie de Bruïne/de Bruïne*, 1997
 Hoogerdijk, W, drs, in *Zwijndrechtse Wetens Waardigheden* III, blz 173 - 212
 Gemeente gids Zwijndrecht 1933
 Anno, 75 jaar volkshuisvesting
 Camphuis-Haakman, C.Y.A., *de Glascollectie van het Waterschap IJsselmonde*, 1992
 Rees, S. van, *Het veilingwezen te Zwijndrecht 1903 1918-1948*, 1948
 Popijus, Kees, de Zwijndrechtse proeftuin in: *Swindregt Were*, jaargang 25 nr. 2, november 2011
 Popijus, H.C., *Pieter Johannes Albertus de Bruïne, burgemeester van Zwijndrecht en het geslacht De Bruïne/de Bruïne*, 2013

Internet:

<http://www.woorden.org/woord/waterschout> d.d. 27 maart 2012
<http://www.aquo.nl/aquo-standaard/aquo-lex/aquo-le> d.d. 27 maart 2012

Schilderij van de burgemeester. Het schilderij maakt deel uit van de portrettenserie van burgemeesters van de gemeente Zwijndrecht.
 Foto collectie auteur.

De burgemeester in zijn ambtskostuum.
 Foto collectie auteur.

HUIS VREEDENBORGH IN DE 'QUADE' LANDEN VAN SANDELINGENAMBACHT

Jacqueline Hoevenberg

Ongeveer 200 meter ten zuiden van 't Perenlaantje in de wijk Volgerlanden loopt de veel kortere ook met bomen omzoomde Wepsterlaan. De Wepsterlaan is genoemd naar B.H. Wepster die in 1886 hoofd werd van de lagere school die direct ten noorden van de laan heeft gestaan. Aan het einde van de Wepsterlaan, op nummer 6, stond tot voor kort een bungalow, maar nu is er geen bebouwing meer te zien: de laan lijkt tot niets te leiden. Zo'n bomenomzoomd laantje had natuurlijk wel een duidelijke functie: het was de oprijlaan vanaf de (Veerse)dijk naar een voornaam huis.

De oudst bekende kaart van het gebied uit 1584 (afb. 1, combinatie abc) laat op de plek van de gesloopte bungalow een imposant oranje bakstenen huis zien. Dat huis heeft twee verdiepingen, een trapgevel en een zadeldak met een grijs dak, waarschijnlijk een leidekking. Op het dak wapperen fier twee vlaggen (westenwind), waardoor het nog groter lijkt en nog meer de aandacht trekt. Jammer genoeg staat er geen naam

bij het opvallende grote huis. Op de kaart staan twee vergelijkbaar huizen. Naar het noordwesten toe is dat het wel duidelijk benoemde *Thuis van Buquet* in Hendrik-Ido-Ambacht. Dit huis heeft een extra verdieping. Huis Buquet is de opvolger van de 14e eeuwse hofstad van heer Henric Yen.

Naar het zuidoosten, ongeveer tegenover de baljuwsgalg is ook een voormalig heerlijk huis afgebeeld, dit huis met een opvallende traptoren. Het betreft hier waarschijnlijk de buitenplaats *Vander Wall*. Dit ook oorspronkelijk 14e eeuwse heerlijk huis lag in de volgerlanden van Heer Oudelandsambacht. Bij het grote stenen huis met de vlaggen staan dicht tegen de dijk aan 3 kleinere gebouwen en een hooiberg. Alle bebouwing staat vlakbij een havenhoofd in het *Prinsipael Diep*, nu de Noord. Het havenhoofd is op de kaart omschreven als '*dat beijtel hoeft ghe-naemt de henne mette kijkens ofte de cockmeeuw*'.

Afbeelding (a): het grote stenen huis met vlaggen en andere bebouwing nabij het Beijtelhoofd.

Bron: Nationaal Archief inventarisnr. 819a, collectie Hingman.

Afbeelding (b): het grote stenen huis met vlaggen en andere bebouwing nabij het Beijtelhooft.

Bron: Nationaal Archief inventarisnr. 819a, collectie Hingman.

Afbeeldingen hieronder (c, d, e): de drie grote bakstenen trapgevelhuizen op de kaart uit 1584: vlnr Vreedenborg, VanderWall en Buquet.

Afbeelding 2: het grote stenen huis en de steenoven op een kaart uit 1615 van Matthijs Jansz Been.
Bron onbekend.

Op een kaart uit 1615 (afb. 2) is er een opvallende nieuwkomer te zien nabij het grote huis: 'den Steen-oven'. Deze steenoven is waarschijnlijk gebouwd door de steenbakker Baes, wiens familie al een steenbakkerij in Ouderkerk aan de IJssel had. Op beide locaties werden de zogenoemde gele IJsselsteentjes gebakken.

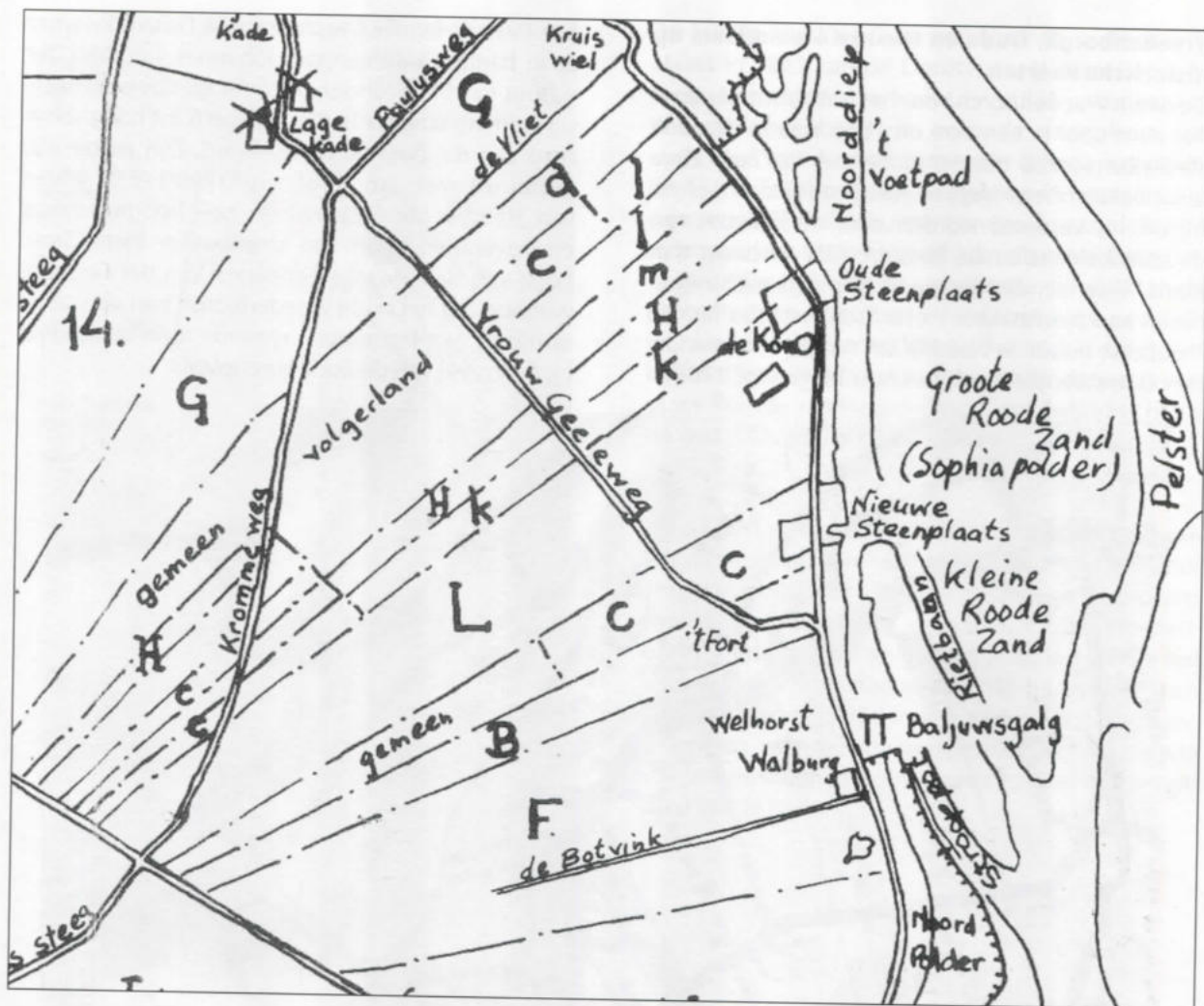
Het grote stenen huis ziet er nog vrijwel hetzelfde uit en is nu omgeven door bomen. Een directe relatie tussen het huis, de overige bebouwing en de steenoven mag je hier wel vermoeden. Kort na 1615 bouwt de familie Baes een tweede steenoven direct ten zuiden van het grote stenen huis. Het huis ligt dan midden tussen de noordelijke Oude Steenplaats en de zuidelijke Nieuwe Steenplaats.

Vreedendorgh, een ambachtsheerlijke hoeve

Het stenen huis stond er dus waarschijnlijk al voordat de steenoven werd gebouwd. Hoe oud is het dan precies? Helaas weten we nog weinig over de Zwijndrechtse Waard uit de periode vanaf de 11^e eeuwse ontginning tot de grote overstromingen in het begin van de 14^e eeuw. Over de daaropvolgen-

de herdijking van de Waard, die in 1335 werd afgerond, weten we des te meer. Eigenaar graaf Willem III wist voldoende rijke edelmannen te strikken om in dit dijkproject te investeren. Zijn tegenprestatie bestond uit de overdracht van de nieuwe gronden aan de diverse investeerders. De Waard werd uiteindelijk globaal in tweeën opgedeeld: de hoofdlanden met 11 ambachten en de volgerlanden. De volgerlanden werden 'quade' landen genoemd omdat men ze vanwege de aanwezige overstromingsafzettingen ongeschikt vond voor landbouw en daarmee minderwaardig.

Het grote stenen huis aan de latere Wepsterlaan lag in de volgerlanden van het Sandelingenambacht. Het Sandelingenambacht was in bezit gekomen van heer Willem van Duivenvoorde, een schatrijke vertrouweling van de graaf. Hij liet waarschijnlijk al kort na de herdijking in zijn ambacht een ambachtsheerlijke hoeve bouwen, later Vreedebest genoemd. Mogelijk heeft hij ook in zijn volgerlanden een ambachtsheerlijk erf met een hoeve of een ridderhofstede laten bouwen. Deze werd later *Vreedendorgh* genoemd.

Detail uit de schetskaart van Hendrik-Ido-Ambacht in de 17e eeuw met onder L de volgerlanden van het Sandelingenambacht.
Bron: Jorissen 1955.

Het volgerland van Sandelingenambacht was 71,8 ha groot en opgedeeld in twee blokken: blok A van 28,5 ha en blok B van 24,3 ha, respectievelijk ten noorden en ten zuiden van de Vrouwgeleweg. Op blok A lag het 'heerlijk erf' van 5,6 ha met het huis Vreedenborgh. De rest van blok A, 22,9 ha, was waarschijnlijk voor een 'heerlijke hoeve' en in blok B lagen ook twee hoeven van elk 21,7 hectare (Pons 1998).

Reconstructie van de situatie in 1335, de ambachtsheerlijke hoeve of ridderhofstede Vreedenborgh in het volgerland van Sandelingenambacht. Bron en tekening: dr. L.J. Pons, 1998.

Vreedenborgh, Oude en Nieuwe Steenplaats op historische kaarten

De naam Vreedenborch voor het huis komt pas voor het eerst voor in een akte uit 1664, waarin de oude steenplaats 'ende daerbij sijnde met het huys ende landt dat van Pieter Huygen gekogt is (Vreedenborch)' bij erfenis verdeeld worden over de nazaten van de steenbakkersfamilie Baes. In 1732 verhuurt dan Maria Velsenaer de Nieuwe Steenplaats met toebehooren aan steenbakker Pieter Trouborst. De familie Trouborst houdt het bedrijf tot na 1830 draaiende. De oude steenplaats en het huis bleven tot 1769 in

bezit van de familie Baes/Velsenaer. Daarna kwamen ze in handen van Johannes van der Geer, schout van Sandelingenambacht en dus een machtig man. Hij schopte het in 1775 zelfs tot hoogheerraad van de Zwijndrechtse Waard. Zijn zuster was getrouwd met Jan Trouborst (1728-1793), schout van Hendrik-Ido-Ambacht en ook hoogheerraad en bovendien broer van steenbakker Pieter Trouborst van de nieuwe steenplaats. Van der Geer bewoonde zelf het oude Vreedenborgh met de statige oprijlaan. Jan Trouwborst woonde toen buitendijks bij de loswal van de oude steenplaats.

Detail uit een kaart van Abel de Vries, 1700-1710 (bron onbekend). Er lijkt een lang recht pad te zijn aangegeven dat loopt van de achterkant van het huis Vreedenborgh direct naar de Vrouwgelenweg. De sporen hiervan lijken deels nog aanwezig op het kadastrale minuutplan van 1827.

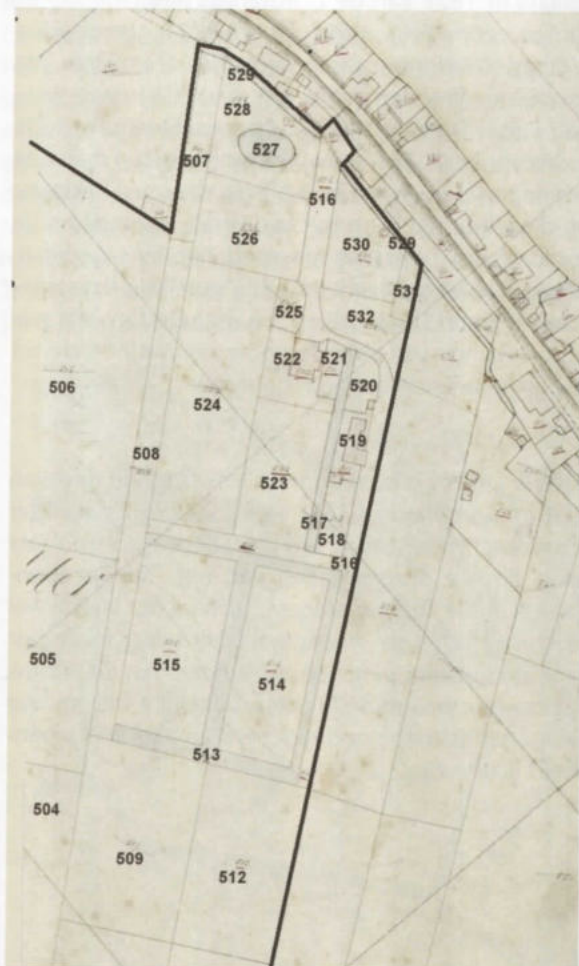

Kadastraal minuutplan uit circa 1830 van de omgeving van het huis Vredenburg. In kleur aangegeven de percelen en de eigenaren zoals deze op de OAT ofwel onderliggende aanwijzende tafel vermeld staan. Bron: www.watwaswaar.nl.

De familie Van der Geer verkoopt de oude steenplaats in 1827 aan de Dordtenaar Willem Roodenburg. Vervolgens verkoopt in 1831 steenbakker Willem Roodenburg van de oude steenplaats 'de oude stee Vredenburg' aan zijn collega steenbakker Pieter Trouborst van de Nieuwe Steenplaats. De oorspronkelijk 16e eeuwse banden tussen de beide steenplaatsen én het huis blijven daarmee bestaan. In diezelfde tijd is op het kadastrale minuutplan de percelen- en bezitssituatie rond het huis gedetailleerd in kaart gebracht (afb. 4). Duidelijk is dat steenbakker Pieter Trouborst en Johanna Onderwater weduwe Pompe van Meerdervoort van Zwijndrecht tot de grotere landeigenaren behoren.

Uit de OAT of onderliggende aanwijzende tafel van het minuutplan van 1827 wordt duidelijk dat Pieter Trouborst eigenaar is van de Nieuwe Steenplaats met directe omgeving én van het huis Vredenburg en de wijdere omgeving, maar dat laatste wel exclusief de oude steenplaats. Hij bezat daarnaast ook nog enkele percelen ten zuiden van de Vrouwelenweg, waarmee de oorspronkelijke 14e eeuwse volgerlandsituatie nog niet eens zo heel veel veranderd lijkt te zijn.

Het huis Vreedendorgh met de directe omgeving is als volgt per perceel omschreven:

Perceel	Omschrijving	Perceel	Omschrijving
504	weiland	519	huis en erf (6,6)
505	weiland	520	tuin
506	weiland	521	tuin
507	tuin	522	huis en erf (13,3)
508	boshakhout	523	boomgaard
509	weiland	524	boomgaard
510	weiland	525	tuin
511	weiland	526	weiland
512	weiland	527	weiland
513	bouwland	528	weiland
514	bouwland	529	watering
515	boomgaard	530	tuin
516	boshakhout	531	boomgaard
517	boomgaard	532	boshakhout
518	boomgaard		

De beschrijving is zeer neutraal. Extra informatie over het grotere huis zelf, perceel 522, is er niet te vinden, net zo min als over het kleinere huis met erf en twee bijgebouwen, perceel 519, dat ten oosten van het grotere huis staat. Op het minuutplan zijn de percelen 513, 517 en 527 en 529 lichtblauw ingekleurd en dat wijst in het algemeen op de aanwezigheid van water. De beschrijving watering bevestigt dit voor perceel 529, maar de andere 'blauwe' percelen zijn omschreven als bouwland en weiland. Vooral bij perceel 513 lijkt het toch om een omgracht deel van het erf of tuin te gaan. Bij ambachtsheerlijke hoeses is dit ook een vrij normaal verschijnsel. In perceel 527 ligt de zogenoemde 'kom', waarschijnlijk een overblijfsel van een wiel mogelijk 14e eeuws (BOOR rapport 28) of uit 1530 (Jorissen 1955). Ook hier is de aanwezigheid van water te verwachten. De oprijlaan naar de huizen, perceel 51, staat beschreven als boshakhout. Waarschijnlijk was de weg omzoomd met lage hagen of struikgewas. Duidelijk wordt wel dat het huis direct omgeven is door boomgaarden en tuinen en daarbuiten door bouwland en weiland.

Op een kaart uit 1849 zijn de genoemde 'blauwe' percelen ook aangegeven met blauw en duidelijk herkenbaar als waterpartijen. Sindsdien zijn op kaarten deze waterpartijen niet meer aangegeven of herkenbaar. De perceelsindeling blijft wel relatief behouden. Zet men een aantal historische kaarten op een rij, dan krijgt men een redelijk inzicht in de ontwikkeling van het gebied sinds 1849. Op de kaart van 1898 is in de voortuin van het huis (perceel 526) de lagere school nr. 2, gebouwd in 1867, aangeduid. De school was toegankelijk vanaf de oprijlaan naar Vreedendorgh. In 1922 zijn de beide steenplaatsen van de kaart verdwenen: deze bedrijvigheid was in 1917 stopgezet. De woningwet van 1901 stelde baksteeneisen waaraan de IJsselsteen niet kon voldoen en de wereldoorlog was de laatste druppel. Op de oude steenplaats werd de Burgemeester van Akenwijk gebouwd en op de nieuwe steenplaats in 1921 de Hooftwijk.

Details uit 6 historische kaarten: 1849 (topografische militaire kaart of veldminuut van J.F.H. van Panhuys), 1898, 1922, 1936, 1958 en 1989. Bron: www.watwaswaar.nl.

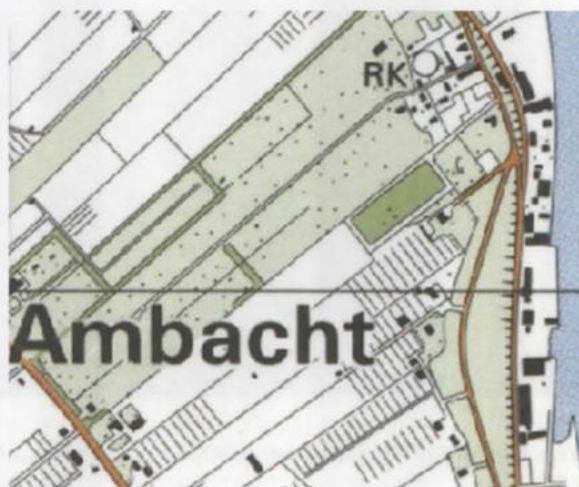
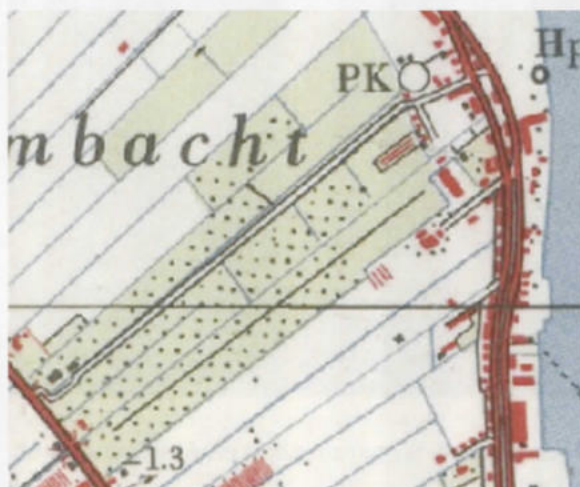
1849 / 1898

1922 / 1936

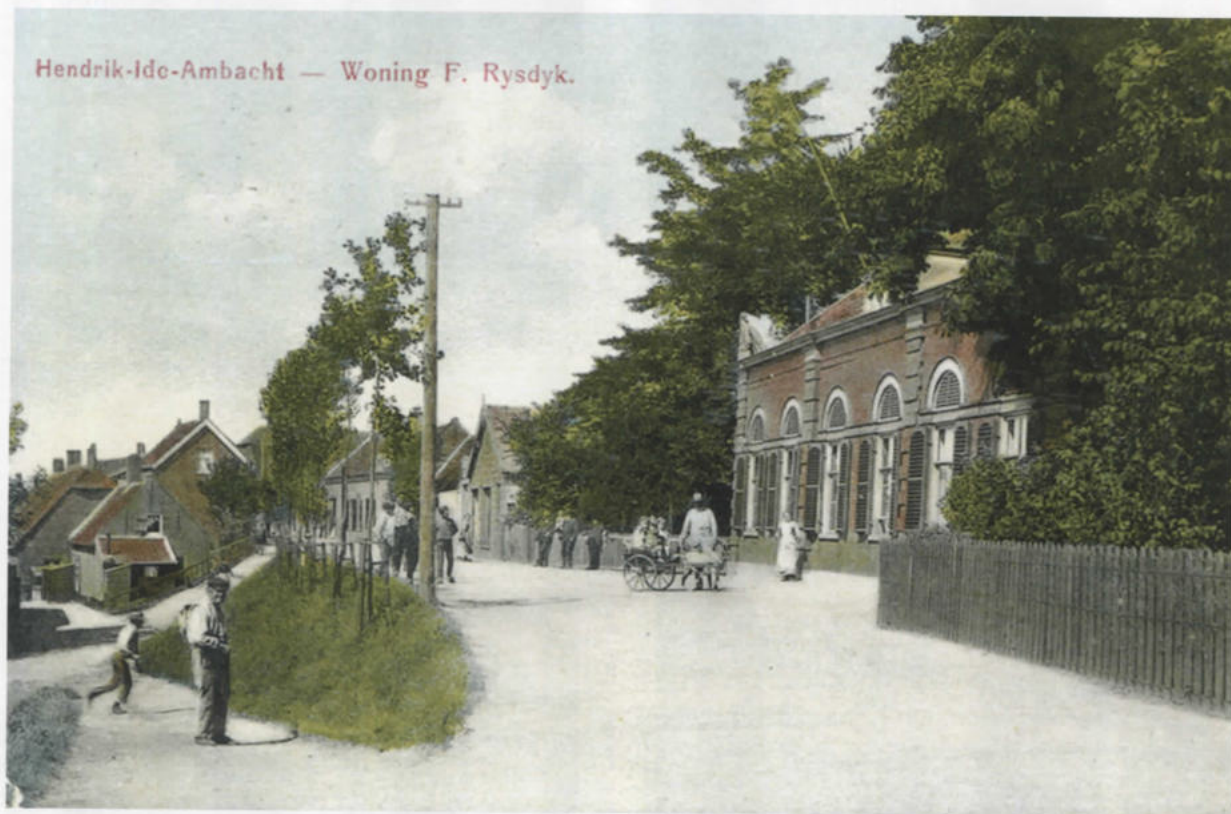

1958 / 1989

Rond 1936 is de omgeving van de hoeve niet zozeer als weiland in gebruik, maar steeds meer als boomgaard. Rond 1958 verschijnen kascomplexen op de kaart en in 1989 zijn deze al prominent én ook in de achtertuin van de hoeve aanwezig. De oorspronkelijk 'quade' landen bleken namelijk door hun lichtere en zandigere samenstelling bij uitstek geschikt voor tuinbouw. Al sinds 1800 'tuinde' men hier op de open grond en de glastuinbouw was sinds 1925 sterk in opkomst. De school in de voortuin is inmiddels

gesloopt en een deel van de vroegere boomgaard is weiland geworden. De Onderdijkse rijweg is binnendijs verlegd en sluit aan op het begin van de Wepsterlaan. De woningen van het voormalige steenbakkersvolk hebben bij de dijkversterkingen in de jaren 70 en de wegverlegging van rond 1985 binnendijs maar ook buitendijs het onderspit moeten delven. De markante aansluiting van de Wepsterlaan en de Onderdijkse rijweg op de Veersedijk is hierbij ook gewijzigd.

Splitsing Veersedijk, Onderdijkse rijweg en Laantje naar Vreedendorp (Wepsterlaan) circa 1910. Het grote huis rechts is de rond 1840 gebouwde directeurswoning van steenbakker Roodenburg. Ansichtkaart collectie Kees van der Leer.

VREEDENBORGH, VAN HOEVE TOT BUNGALOW TOT

Jacqueline Hoevenberg

Hoe het met het grote stenen 16e eeuwse en mogelijk nog oudere huis zelf vergaan is, is onduidelijk. In het onderzoek dat in 1998 door BOOR is uitgevoerd, wordt gemeld dat het huis waarschijnlijk in de 17e eeuw afgebrand en herbouwd is. Bij de sloop van de hoeve in 1981 heeft de heer P. Rijken, amateur-archeoloog te Heerjansdam een onderzoek ingesteld met een medewerker van de Rijksdienst van het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Afgezien van een dikke brandlaag werden verder geen vondsten gedaan (BOOR rapport 28).

Rond 1840 laat Willem Roodenburg een nieuwe directeurswoning bouwen aan de Veersedijk, pal tegenover de oprijlaan naar Vreedenborgh. Hij heeft de hoeve dus zelf verlaten als woonhuis en mogelijk verpacht.

Op een foto uit 1906 komt het huis weer letterlijk in zicht. Het is dan een hoeve met de naam *Vred-*

burch. Ze wordt dan bewoond door Bastiaan Vliegthart en zijn vrouw Anna Nederlof. Zij hebben hier gewoond van circa 1895 tot en met 1915. De familie Vliegthart hield zich naast de steenbakkerij ook bezig met vlasbewerking en vlashandel. De verschillende bijgebouwen bij de boerderij werden aangeduid met namen als braakhok, zwingelkeet, opmaakhok en donkerhok. Braken is het breken van de bast van het vlas, zwingelen is het verwijderen van die baststukjes ofwel scheven. Het was zwaar stofveroorzakend en ongezond werk dat in de winter werd gedaan zodra de steenbakkerijen hun werk staakten. Bij het opmaken werden de laatste onzuiverheden uit het vlaslint verwijderd om daarna in het donkerhok opgeslagen te worden tot verkoop. Zoon Laurens Vliegthart, overleden in 1933, was de laatste van de familie die nog op de steenplaats heeft gewerkt.

De hoeve Vredenburg in 1906 gezien vanuit de Wepsterlaan. Bron foto: privécollectie J.W. Kooijman afgebeeld in Swindregtwere, jrg. 3, nr. 1, april 1989.

Hoeve Vredeburgh in 1940-1945. Fotocollectie C. Lagendijk, Hendrik-Ido-Ambacht, uit BOOR rapport 28.

*Gezicht vanaf de Onderdijkse rijweg op de bungalow de omboomde oprijlaan aan de Wepsterlaan 6.
Bron: GoogleMaps maart 2012.*

De hoeve Vredeburgh heeft in 1981 plaats gemaakt voor een bungalow op exact dezelfde locatie. Deze bungalow is in september 2012 gesloopt en het perceel maakt sindsdien deel uit van het nieuwbouwproject Volgerlanden. Vooruitlopend op de uitvoer van bouwplannen is de sloop archeologisch begeleid. Hierbij werd duidelijk dat de bungalow binnen de contouren van het oude Vreedenborgh was gebouwd. Dit schept de verwachting dat oudere funderingen nog aanwezig zijn. Er kan op deze locatie al kort na de herdijking van de Zwijndrechtse Waard in 1335 een ambachtsheerlijke hoeve hebben ge-

staan. Een bakstenen huis uit het eind van de 16e eeuw stond er vrijwel zeker. En als Vreedenborgh ooit afgebrand en herbouwd is, zouden ook daar sporen van aanwezig moeten zijn.

Gezien de nog steeds aanwezige hoge archeologische verwachting voor deze locatie is nader archeologisch onderzoek verplicht gesteld. In 2013 zal in opdracht van het projectbureau Volgerlanden een waarderend proefsleuvenonderzoek uitgevoerd worden. Voor dit onderzoek zijn in het programma van eisen de volgende vragen opgesteld:

1. Zijn er archeologische sporen aanwezig die gerelateerd kunnen worden aan het huis Vreedenborgh? En zo ja, wat is de ruimtelijke ligging, diepteligging, aard en conservering van de sporen?
2. Wat is er te zeggen over de ruimtelijke indeling van het terrein van huis Vreedenborgh?
3. Zijn er aanwijzingen dat het huis gelegen was op een door mensen opgeworpen heuvel? Zo ja, is er een fasering in de woonheuvel aanwezig?
4. Wat is op basis van bouwresten en vondstmateriaal de bewoningsduur van de locatie? Hierbij dient met name onderzocht te worden of er mogelijk al sprake is geweest van een 14e-eeuwse oorsprong of voorganger.
5. Is er een fasering herkenbaar in de bouwresten? Hierbij gaat het onder andere om de veronderstelde brand en sloop van de vermoedelijk 17e-eeuwse bouwfasen en de daaropvolgende nieuwbouw.
6. Zijn er aanwijzingen dat er sprake is geweest van siertuinen? Hierbij kan gedacht worden aan mogelijke borderpatronen en sporen van vijvers.

7. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig? En wat is hiervan de context, aard, datering en conserveringstoestand? Zijn er op basis van het vondstmateriaal eventueel specifieke conclusies te trekken over de bewoners/gebruikers en hun activiteiten/ambachten/rijkdom? Hierbij dient de vraag centraal te staan of hier gesproken kan worden van een 'buitenplaats' in de definitie van: *'een hofstede of landhuis als (zomer)verblijf voor rijke stedelingen'*.

8. Is de vindplaats behoudenswaardig? Onderbouw deze waardering aan de hand van de Kwaliteitsnorm Nederlandse archeologie.

Dit verhaal over Vreedenborgh door de eeuwen heen krijgt dus een vervolg, na het verschijnen van het rapport van het proefsleuvenonderzoek. Zeker iets om naar uit te kijken.

Jacqueline Hoevenberg
j.hoevenberg@dordrecht.nl

15 februari 2013

NB Een korte versie van dit artikel is verschenen in *Culthure*, december 2012

-0-0-0-0-

Literatuur

- Groot, R.W. de, Plangebied Wepsterlaan 6, gemeente Hendrik-Ido-Ambacht; archeologisch vooronderzoek: een aanvullend bureauonderzoek en een archeologische begeleiding, RAAP-rapport 2604, 2012
- Jorissen, F., Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard: februari 1331-februari 1955, 1955/1976
- Jorissen, F., De twee steenplaatsen aan de Rietbaan in Zwijndrechtse Wetenswaardigheden I, 1994, p. 113-166
- Kok, R.S., Archeologische inventarisatie Vinex-locatie 'De Volgerlanden' Hendrik-Ido-Ambacht, BOOR-rapport 28, 1997
- Kooyman, J.W., De Steenplaats te H.I.Ambacht in de loop der eeuwen, in *Swindregt Were*, jaargang 3, nr. 1, april 1989, p. 14-33
- Lelivelt, R.A., Vinex-locatie 'De Volgerlanden Oost' in de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht: een archeologische inventarisatie door middel van grondboringen, BOOR-rapport 156, 2004
- Pons, L.J., De oorspronkelijke hoevenverkaveling van de Ambachtsheerlijkheden van de Zwijndrechtse Waard in Zwijndrechtse Wetenswaardigheden II, 1998, p. 203-338
- Alders, G.P. e.a., Hendrik-Ido-Ambacht 1332-1982: 650 jaar waard, 1982
- Schiltmans, D.E.A., Vinex-locatie 'De Volgerlanden Oost' in de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht: een aanvulling op de archeologische inventarisatie door middel van grondboringen, BOOR-rapport 199, 2004

Colofon

'Swindregt Were', een naam die naast 'Swijndregt Were' al eeuwen geleden gebruikt werd voor de Zwijndrechtse Waard, is het blad van het Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht. Het periodiek verschijnt twee maal per jaar en wordt gratis aan de leden toegezonden.

Redactie Hendrik-Ido-Ambacht:

Mevr. J.C. van der Straaten-Ooms en A. L.J. van den Berg

Redactie-adres:

Schalksedijkje 20, 2988 BV Rijsoord

Tel. 0180-423889

Email: joke@vdstraaten.nl

Secretariaat Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht:

J. van Beek, Weteringsingel 84, Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6814882

Redactie Zwijndrecht:

M.M. de Jongh, drs. C.L. van der Leer en H.C. Popijus

Redactie-adres:

Amandelgaarde 163, 3344 RC Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6194677

Email: kpopijus@planet.nl

Verenigingsadres: Oudheidkamer 'de Vergulde Swaen', Rotterdamseweg 53-55, Zwijndrecht

Druk: Pro Patria grafisch totaalleverancier Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers: € 3,50

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam geplaatste artikelen.

© Redactie blad en de auteur. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie of auteur. Na toestemming moet de bron vermeld worden.

Afbeeldingen

Buitenzijde achteromslag:

Boven: Tuinderswoning fam. Timmers (1992) op de plaats waar eerst Vredenborgh stond.

Onder: Het kassencomplex van Kees Timmers.

Deze winterse foto toont boerderij Vredeborgh, bewoond door Huig Timmers. Later nam fressiakweker Kees Timmers het bedrijf van zijn vader over.

De familie Timmers rond 1947.

